SAJJID KAŠUA

A bylo jitro

Pistorius & Olšanská

Sajjid Kašua
A bylo jitro

SAJJID KAŠUA

A bylo jitro

Z hebrejštiny přeložila Šárka Melanie Sedláčková

Pistorius & Olšanská
Příbram 2017

Tato kniha vyšla s laskavým přispěním Ministerstva kultury ČR
a Nadace Český literární fond.

First published under the Hebrew language title *Vajehi boker*
Copyright © 2004 by Keter
Translation © Šárka Melanie Sedláčková, 2017

ISBN 978-80-87855-65-2 (tištěné vydání)
ISBN 978-80-7579-002-6 (PDF)

Věnováno Nadžát a Náj

1

Máma odsune dveře s přísterným zaskřípěním. Z dětského pokoje se line zatuchlý pach, jako z antikvariátu, kam moc lidí nezavítá. Honem otevírá okno, hadrem trochu setře prach z psacího stolu a říká: „Vidíš? Nic se tu nezměnilo." A já ji pozoruju, je tak jiná, tak unavená a stará. Dívá se na mě svým obvyklým pohledem, jímž vždycky dávala najevo, že všechno dobře dopadne: „Za chvíli bude jídlo."

„Nemám hlad, mami."

„Určitě jsi od rána nic nejedl, dej si, je škoda to nechat vystydnout. Bude to ještě chvíli trvat, trochu si odpočiň a já tě zavolám. Máme i hrachovou polévku."

Když máma vychází, zavře za sebou dost opatrně. Rozhlížím se po pokoji, který jsem před deseti lety opustil, nic se nezměnilo, jen jeho obyvatelé už v něm nejsou. Tři dětské postele stojí prázdné ve stejných vzdálenostech od sebe. Byl jsem první ze tří bratrů, který tenhle pokoj opustil, a vida, jsem taky první, kdo se vrací. Nic se nezměnilo, možná až na ten zápach, přes který se zatím nedokážu přenést – teď si dokážu představit, jak páchne opuštěnost.

Stavím na podlahu černou tašku, která mě doprovází už od doby univerzitních studií a předtím ležela na prostřední posteli, na té, která vždycky bývala moje. Když se

dotknu postele, mé tušení, že do tohohle pokoje už pěkných pár let nikdo nezavítal, se jen prohloubí. Matrace je navlhlá a zápach stoupající z prostěradel a polštáře nasvědčuje tomu, že máma naposledy měnila povlečení, když jsme odešli. Zadívám se do vysokého stropu a přímo nad sebou zpozoruju zelené a černé stopy vlhkosti. Kdysi by táta prosakující strop ihned opravil, vylezl by na střechu, utěsnil ji speciální hmotou a potom napadené místo přetřel barvou. Ohromná skvrna prozrazuje, že už se o to nestará, jako by dětský pokoj přestal být součástí domu. Jako by už vlastně neexistoval.

Nikdy bych si nedokázal představit, že by tenhle pokoj mohl být tak tichý. Tenhle pokoj, který překypoval životem, spory, křikem, hrami a neustálým pošťuchováním, teď naplňuje naprostý klid, všechno je jakoby zmrzlé, všechno přesně uspořádané. Knihy na policích jsou seřazené podle školních roků. Máma nevyhodila ani jedinou, leží tam dokonce i učebnice, které jsme používali na základce. Tři šuplíky u psacího stolu jsou pořád ještě popsané našimi jmény, jako by hrozilo, že se pohádáme, komu který připadne. Tři židle, jedna vedle druhé, ve stejných vzdálenostech, u dlouhého psacího stolu, který táta zhotovil speciálně pro nás. Nutil nás dělat domácí úkoly výhradně vsedě s rovnými zády na židli, kterou se nesmělo pohnout z místa. Táta si to přesně odměřil a pro každou židli nakreslil na podlaze čtyři kolečka, na která se musely nohy židle umístit. Jak jsme rostli, měnil pozici koleček a přizpůsoboval vzdálenost židle od psacího stolu velikosti těla. Nic mu nepůsobilo větší požitek, než

když přišel domů, otevřel dveře dětského pokoje a viděl nás, jak sedíme na obvyklých místech s tvářemi zabořenými do knih a sešitů. Vždycky jsme dbali na to, abychom se nacházeli v jeho oblíbené pozici, když se vracel z práce. Vůbec nám to nevadilo, naopak, někdy to bylo dokonce zábavné. A když za sebou zavřel dveře, téměř vždycky jsme se po sobě podívali a rozesmáli se, ať jsme se předtím hádali a prali sebevíc.

Já jsem seděl na prostřední židli. Vstávám z postele a zadívám se na ni, stojí nejdál od psacího stolu. Byl jsem z rodiny největší, přerostl jsem dokonce i nejstaršího bratra. Pozorně si prohlédnu podlahu a zjistím, že červené značky tam pořád jsou a že židle jsou umístěny přesně na posledních kolečkách, která táta načrtl. Posadím se na své místo uprostřed a zjišťuju, že mé tělesné proporce se od doby, co jsem dokončil střední školu, nezměnily. Psací stůl se nachází v patřičné vzdálenosti a moje tělo v náležité pozici, záda mám rovná jako pravítko, a když se pokusím dělat, jako že píšu, tělo se nakloní ze židle přesně v tom úhlu, o němž táta tvrdil, že je zdravý a správný. Teď se usmívám a úsměv ve mně vzbudí podivný pocit, jako když se dlouhou dobu povolený sval opět vrací k činnosti.

Natáhnu ruku k šuplíku, na němž je červenou tuší vyvedeno moje jméno, a vysunu ho ven, až se mi téměř dotýká břicha. Šuplík je obtěžkaný papíry, které jsou velmi pečlivě uspořádané a sahají až k okraji, takže by se tam nevešel už žádný další list. Vyndám celý štos a položím ho před sebe na stůl. Máma všechno uchovala v bezvadném pořádku. Uložila tam dokonce i obrázek, který

jsme dostali na konci povinné školky. Modré nebe, žluté sluníčko s očima a usmívající se pusou a červené kytky. Všechno tam je, roztříděné podle roků, chronologicky, vysvědčení od první do dvanácté třídy seřazená podle trimestrů. Každoroční školní fotografie. Navrchu hromady se skví moje závěrečné vysvědčení a pod ním maturitní tablo. Všichni studenti z mého ročníku jsou v malých rámečcích v řadách ve spodní části a nad nimi hledí z pasových fotografií pedagogický sbor ve větších rámečcích. Nahoře uprostřed je ředitel, jemuž se dostalo největší podobenky ze všech, a pod ním znak a název školy.

Fotky studentů jsou tak zmenšené, že se téměř nedají rozeznat tváře. Nebýt jmen pod každou z nich, zapsaných také drobnými písmenky, nikdy bych nenašel ani sám sebe. Pozorně zkoumám čtvereček, který mě obsahuje, a vzpomínám, jak jsem se tehdy bál opustit tenhle pokoj a tohle místo. Jak mi bylo naprosto jasné, že tady chci zůstat navěky. Jak jsem celé noci probrečel, než jsem se odstěhoval za studiem do jiného města. A jak se místo, které vždycky bylo mým domovem, po čase změnilo v hrozbu. Pamatuju si, jak jsem v den svého odchodu nesl černou cestovní tašku a nechtěl jsem nic jiného, než abych měl ty tři roky studia rychle za sebou a mohl se vrátit. Jak jsem usedavě plakal, když se všichni sousedé a příbuzní, kteří se podle ustáleného zvyku chodili týden předem, než někdo odjel, rozloučit, každý večer shromáždili na dvoře, nosili dárky, utěšovali a povzbuzovali moje rodiče. Stejně jako jsem plakal při odchodu, tak jsem plakal i teď, že mi nezbylo nic jiného než se vrátit.

Dívám se na malé rámečky vedle toho mého. Kdysi jsem si myslel, že na spolužáky nikdy nezapomenu, zatímco teď, když si je prohlížím, zjišťuju, že si nikoho z nich nevybavuju. Spolužáci se mi vždycky jevili jako masa tváří, která mě provázela, kamkoli jsem se hnul, ale na třídní fotografii, když detailně zkoumám jednu tvář po druhé, se mi zdají tak divní, tak vzdálení, dokonce i jejich jména se mi podařilo za těch deset let vymazat z paměti. Za celou tu dobu jsem s nikým z nich nemluvil, což jsem sice nedělal ani předtím, ale téměř denně jsem je vídal. Zatraceně, proč si teď namlouvám, že jsou nebezpečnější, než byli? Proč se jich bojím, proč mám strach, že se jim připletu do cesty?

Čtu ta jména nahlas a vracejí mě zpátky do minulosti, buší do mě. Bože, kdo jsou všichni tihle lidi? Co dneska dělají? A dál zkoumám jejich fotky – Ašraf Hazkíje, Nabíl Násir, Hajtham Sultán, Hanán Fadíla. Zapomněl jsem na všechny, na studenty, na profesory, na ředitele. Ale teď jsem zase tady a nemám na výběr. Jsou blízko, žijí vlastně v sousedství, nevyhnutelně se s nimi dřív či později setkám. Musím se mít na pozoru. Dlouze hledím na papíry, beru jeden po druhém, čtu poznámky, které pedagogové v průběhu let napsali. Nedostal jsem jedinou špatnou známku, kromě předmětů jako tělesná výchova, práce se dřevem a obrábění kovů. Probírám dokumenty se zbožnou úctou, opatrně je obracím a kladu na sebe, musím dodržet pořadí, které stanovila máma.

2

Vzbudím se do hluku televize. Rodiče dál vstávají časně, přestože ani jeden z nich už nechodí do práce. Zůstanu ještě chvíli v posteli, beztak nemám příliš co dělat a ještě je moc brzy na to, abych se šel podívat na svoji holčičku. Máma lehce zaklepe na dveře a odsouvá je stranou, rozevírá úzkou štěrbinu, dřív než stihnu odpovědět. Vidím, jak se na mě upírají její oči. „Dobré ráno," naznačuju jí, že jsem vzhůru.

„Dobré ráno," říká a rozšiřuje otvor, „dělníci už dorazili a táta chce, abys tam nahoru zašel a dohlédl na ně."

„Žádný problém, hned vstanu."

V pokoji je zima. Strop je vysoký a stěny tenké a vlhké. „Letos byla nejdelší a nejdeštivější zima za poslední tři dekády" – tahle věta se v předpovědích počasí neustále opakuje. Zima oficiálně skončila a jaro je v plném proudu. Vytahuju svetr z černé cestovní tašky, jejíž obsah jsem ještě nestihl vyndat a naskládat do skříně, a vycházím z pokoje do klimatizovaného obýváku. Klimatizaci rodiče nainstalovali po mém odchodu a necítili potřebu udělat vývod do dětského pokoje, jen do obýváku a jejich ložnice. „Dobré ráno," říkám tátovi, který sedí se svou cigaretou a kávou. „Dobré ráno," odpovídá, aniž otočí hlavu od obrazovky, na níž vysílají zprávy v hebrejštině, a když to skončí, rychle přepne na al-Džazíru, tam je aktuální zpravodajství pořád.

Na stole v kuchyni už je přichystaná snídaně. „Pojďte jíst," říká máma. Dívám se na tátu a on na mě. Vím, že pro

nás oba bude náročné sedět za jedním stolem. Můj návrat je pro něj bezpochyby podivný stejně jako pro mě. „Za chvíli," říká a já vstávám, jdu ke kuchyňskému stolu, sedám si na svou obvyklou židli zády k televizi, co nejdál od místa, kde sedí táta, a napiju se mátového čaje. Čaj je přeslazený, už jsem úspěšně zapomněl na chuť čaje, který připravuje moje máma. To je rodinné pravidlo, čaj se pije se dvěma lžičkami cukru, káva bez cukru. Na osobní chutě není místo, je to pevně daný recept, který zdědila od své matky a ta zase od té své. „Ráno nesnídám," vysvětluju mámě, jíž se na tváři rozhostí výraz hlubokého žalu. „Ale za chvíli si něco dám," říkám, „tak za hodinku za dvě."

Dům rodičů dělí od mého budoucího domu dvacet kroků. Hluk leštičky mi zní v uších, ještě než tam vejdu. Dnes montují schody. Holé zdi tam stojí už víc než pět let, a teprve nedávno, když jsem oznámil, že se vracím domů, na něm rodiče začali znovu pracovat s plným nasazením. Brzy bude hotový, s trochou štěstí do týdne, maximálně do čtrnácti dnů, tak prohlásila máma, a peníze jsou, naši vybrali peníze ze spořicích účtů a teď investují všechno do stavby, a potom v něm budu moct bydlet. To je místní pravidlo: dobří rodiče stavějí domy svým synům.

Vcházím do svého budoucího domu, v ruce nesu měděný tác a na něm dvě sklenky čaje pro dělníky, kteří pokládají schody. Na chvíli vypnou přístroje. Ten, co vypadá jako šéf, si ode mě vezme tác a umístí ho na právě dokončený schod. „Vy jste majitel domu?" ptá se a podává mi ruku. „Já jsem Kámil." Pokyne mladíkovi a ten

odloží obrovský kus mramoru a jde si vypít čaj. Prohlížím si ho a kývnu hlavou na pozdrav. Mladý dělník má široký rozštěp, který vede od spodního rtu až k nosu. Nevypadá to jako pracovní úraz, spíš jako vrozená vada, a kdyby mi neodpověděl na pozdrav, měl bych za to, že nedokáže mluvit. Má divný, skřehotavý hlas, který mi připomíná děti ze třídy pro hluché, která sídlí na konci základní školy. „Díky za čaj," říká. Jeho šéf je už zjevně naučený, protože se hned snaží rozptýlit obavy a nepříjemný pocit, který vzbuzuje první setkání s jeho pomocníkem. „Muhammad je skvělej chlap," říká mi, „dva roky už spolu pracujeme. Jako bráchové, viď, Muhammade?" Muhammad sklopí hlavu, pokouší se usmát, a mě celá ta situace popouzí a připadám si trochu trapně, jako by šlo o tvora, jehož páníček musí honem vysvětlovat, ještě než začnu panikařit, že je to krotký domácí mazlíček, žádná divoká bestie, chraň Bůh.

Budu mít velký dům, větší než všechny ty podnájmy, ve kterých jsem až doposud bydlel. To se vůbec nedá srovnat. Pokouším se sám sebe přesvědčit, že třeba ta změna bude jen k lepšímu, třeba se mi přese všechno podaří to tady zvládnout, třeba to tu bude hezké, vždyť mám přece dům, o kterém jsem celý život snil. Stoupám po schodech do patra, kde budou ložnice, šéf a jeho pomocník už stihli položit mramor až sem, zbývá jim ještě jedno podlaží, kde bude prádelna a střecha. Schodiště je trochu nakřivo, některé jednotlivé schody příliš vyčnívají a jiné při instalaci praskly. Nevím, zda má cenu je na to upozorňovat, koneckonců mi to zas až tak nevadí. Vejdu do ložnice.

Musí se ještě vymalovat. Přilehlá koupelna už je dodělaná. I koupelna, která bude jednou patřit dětem, je hotová. Vlastně už moc práce nezbývá. Až budou dokončené schody, dojde řada na zábradlí a potom se bude malovat. Truhlář už dole namontoval kuchyňskou linku a za dva tři dny přijde nasadit dveře.

Vůbec nemusím opouštět dům, pomyslím si a zapálím si v ložnici. Ani do krámu nebudu chodit. Budu si sedět ve svém domě a všechno mi bude úplně ukradené. Snadno můžu zmizet, snadno si můžu zařídit život tak, aby nikdo nevěděl, že jsem se vrátil, aby se nikdo nezajímal o můj návrat na tohle prašivé místo. Alespoň mám velký dům, kam se pohřbím, vždyť se sem stěhuju z tísnivého pocitu vyčerpání, který mě zaplavil v průběhu posledního roku a s přibývajícími měsíci se čím dál zhoršuje. Co mi zbývá ve velkoměstě? Nic, vůbec nic, jen strach. Nikdy jsem se tam necítil bezpečně, dokonce ani doma, a nehodlám si namlouvat, že tady to bude klidnější. Tady alespoň nebudu muset za místo, kde se bojím, platit nájemné.

Stavitel schodiště a jeho pomocník se vracejí ke své práci. Stojím ve vchodu do ložnice a dívám se na ně. „Pohni sebou, ty osle," říká šéf a čeká, až mu dělník s rozštěpeným rtem a poslušným výrazem podá kbelík hnědé směsi. Z celé té scény je mi trochu nepříjemně. Šéf, na pohled asi tak starý jako já, se snaží zapříst hovor, obličej se mu roztáhne do širokého úsměvu. „Nikdy jsem vás tu neviděl. Překvapilo mě, když jste se tu objevil, protože lidi ve svém věku znám samozřejmě všechny. Mladší generaci, děti, všechny ne, protože se vesnice pořád rozrůstá, ale

o svých vrstevnících mám přehled. Určitě jste studoval v Německu. Lékař?“

Vrtím hlavou.

„Tak co jste studoval?“

„Žurnalistiku,“ odpovídám mu.

„Takže jste novinář?“

Přikyvuju.

„U Židů?“

„Ano.“

A už se přistihnu, že s ním navazuju hovor a porušuju slib, který jsem si právě dal – s nikým se nepouštět do řeči. Jak to bude na takovémhle místě možné?

„Říkám vám, doma je doma. Já jsem taky pracoval u Židů a věřte mi, i když si tam vyděláte mnohem víc, pořád si připadáte jinak, víte, co myslím, třeba jak jste dneska ráno přišel, přinesl tác s čajem, tam můžete pracovat týden a oni se k vám vůbec nepřiblíží. Ne všichni jsou takoví. To neříkám, že všichni. Ale teď, jak je situace čím dál napjatější, se to pořád zhoršuje, už nedělají rozdíl mezi námi a těmi ze Západního břehu, pro ně je Arab jako Arab. Určitě jste si taky myslel, že jsem ze Západního břehu, když jste sem přišel a viděl mě v těchhle špinavých hadrech, měl jste nahnáno, viďte,“ směje se.

Muhammad tam stojí a já doufám, že z našeho rozhovoru nic neslyší, možná je přece jen hluchý. Naše pohledy se setkají a on honem sklopí zrak, jako bych byl nějaký policajt na hraničním přechodu či co. A šéf, který zjevně ty rozpaky a výměny pohledů vnímá, se znovu usměje a vysvětlí: „Neposlouchejte mě, jak o něm mluvím, já

a Muhammad jsme jako bratři, že jo, Muhammade?“ obrátí se k němu a Muhammad se usměje. „Už dva roky je u mě, vynikající dělník. A já se o něj starám, všechno mu nosím, jídlo a pití, dávám mu svoje staré oblečení, aby ho nezastavovali při kontrole. Víte, že taky můžu jít sedět, pokud by ho načapali u mě v autě. Člověče, zaměstnávám tikající bombu, teroristu,“ směje se, „jen se ho zeptejte, co by si beze mě počal, viď, Muhammade?“

3

Pozdní odpoledne a je větší provoz, než jsem čekal. Nejmodernější auta se pomalu posouvají kupředu. Vozidla jsou plně obsazená, většinou mladými muži, skoro ve všech sedí dva pasažéři vepředu a tři vzadu, elegantně oblečení. Auta jsou čistá, jako by právě opustila myčku. Zařazuju se do proudu, který plyne líně, zvlášť na hlavní silnici, u níž stojí dům manželčiných rodičů.

V tuhle hodinu studentům na střední škole končí vyučování. Tak to bývalo i v letech, kdy jsem tu studoval já, jenže pak se většina mládežníků, kteří si chtěli vybrat nevěstu, vydala zapůsobit na děvčata nebo jenom využít jedinou příležitost okouknout si je zblízka, pěšky, nikoli autem. Pamatuju si desítky mladých, jak čekají u vchodu školy a připojují se k zástupu studentů proudících ven.

Ta myšlenka mi vyvolá na tváři úsměv, z nějž se velmi rychle stane tísnivý pocit, obava, aby i mě, v mém špinavém starém autě, nebrali jako jednoho z těch chlapů

přicházejících dělat dojem na děvčátka. Už abych byl u rodičů mé ženy, zatraceně. Dobře si pamatuju, jaké opovržení jsem svého času choval k těmhle mladým, z nichž část dokonce přijížděla do školy vybavena fotoaparáty a bezostyšně si pořizovali snímky děvčat, která se jim líbila. Fotili je, aby jim je jejich matky schválily, než půjdou tu či onu požádat o ruku. U bran druhého stupně základky bylo obležení návštěvníků ještě větší a zásnuby s obzvlášť mladičkou dívkou se považovaly za vrchol úspěchu. V deváté třídě byla polovina holek ve třídě zasnoubená, a nebýt izraelského zákona, který zakazoval sňatek před sedmnáctým rokem a definoval tyto školačky jako nezletilé, určitě by se provdaly ještě před nástupem na střední školu.

Ctnostné dívky mají jít pořád rovně, nereagovat, ani když na ně těsně u nich někdo silně zatroubí, mají kráčet pevným krokem vpřed, aniž se otočí vpravo nebo vlevo. Ty, které se ohlédnou, jsou prostopášné, ty, co se přitom ještě usmějí, jsou pokládány za zkažené, málem děvky.

Dívám se chvatně, kradmými pohledy, aby mě nepodezírali, že jsem jeden z těch lovců děvčat, a vidím je, shromážděné při kraji silnice, už ne malí kluci, ale sotva na prahu dospělosti, vypadají jinak, než jsem čekal. Jako izraelští středoškoláci. Oblékají se úplně jinak než my v jejich věku, a to bylo teprve před deseti lety. Všichni mají na sobě džíny, nagelované vlasy, módní košile. Kdysi jsme nosili všichni to samé, oblečení místní výroby, plátěné kalhoty a modrou košili. Já osobně jsem se dozvěděl o existenci značek jako Levi's, Nike nebo Lee Cooper až po několika letech na univerzitě. Kluci ve značkovém

oblečení kráčejí po pravé straně silnice a dívky po levé. Množství dívek zahalených do šátku mě překvapí ještě víc. Ze svých školních let si nepamatuju, že by nějaká studentka chodila zbožně oblečená.

Neuvěřitelné, co udělá deset let. Vlastně už tohle místo neznám, znám jiné místo, které odpovídá témuž jménu, znám tváře, které si také podržely tatáž jména, ale pocit, že se vracím na důvěrně známé místo, se tak nějak rozmlžil, vracím se domů, jenže na nové místo.

Pozdravím manželku a ona pokývne hlavou. Její matka stojí ve vchodu do kuchyně, a když jí podávám ruku, nastaví mi paži, jelikož má dlaně celé od oleje, a já jí stisknu loket. Otec mé ženy v pyžamu s modrými kostičkami a hnědými pruhy sedí na matraci a zírá na arabský kanál. Pokouší se zvednout, aby mě přivítal, a já k němu honem natahuju ruku, aby se nemusel namáhat. „Malá spí," říká žena a ukazuje na ložnici svých rodičů. Vejdu tam a dívám se na ni. Tolik se mi po ní stýskalo, přestože od našeho návratu domů uplynul jen jeden den. Je to první noc, co nespím se svou dcerkou v jedné místnosti. Postele v ložnici manželčiných rodičů jsou daleko od sebe, dvě jednolůžka, každé na opačném konci místnosti. Dcerka spí v tom na západní straně. Urovnávám jí přikrývku a neodvážím se ji políbit na tvářičku, aby se nevzbudila a já se nemusel cítit provinile, že ji vyrušuju.

Vztahy mezi mnou a mojí ženou by se daly definovat jako zdvořilé. Ne že by kdy byly kdovíjak skvělé, ale nějak se nám oběma podařilo zaujmout své místo a plnit svou roli, aniž bychom příliš narušovali prostor toho druhého.

Mé ženě se nápad s návratem domů vůbec nezamlouval, nesnášela ho a mě kvůli němu ještě víc. Když jsme naposledy jeli z města domů, prohlásila, že kdyby tušila, že se nakonec vrátím domů na vesnici, nikdy by si mě nevzala, a dodala, že jediný důvod, proč svolila ke sňatku s někým jako já, byla vzdálenost odtamtud. Nezajímala ji naše stále se zhoršující ekonomická situace, náklady na život ve městě, které začaly být neúnosně vysoké. Nájemné, které jsme platili podle neustále se zvyšujícího kurzu dolaru, převyšovalo polovinu rodinného příjmu. Také jí nijak zvlášť nevadily nepříjemnosti, které zažívala při prosté chůzi po ulici. Byla ochotná strpět hesla volající po jejím vyhnání, nebo dokonce smrti. Nevšímala si, že se vztahy sousedů vůči nám změnily, nebo pokud to zaznamenala, rozhodla se s tím smířit kvůli své lásce k městskému životu, či přesněji – kvůli lásce ke vzdálenosti od svého rodiště. Neprojevovala známky znepokojení, když na zeď činžáku, kde jsme bydleli, někdo nasprejoval heslo „Žádní Arabové = mír + bezpečí“. Nenáviděla vesnici víc než cokoli jiného. Nikdy přesně nevysvětlila proč, jen říkávala: „Ty neznáš místní lidi. Nevíš, jak se to tu změnilo.“ Od té doby, co jsme se vzali a odstěhovali, nechtěla navštívit vesnici na delší dobu než na den, na několik hodin. O přespání u jejích rodičů nebo u našich nemohla být vůbec řeč, přes jejich četné a naléhavé prosby, které se neustále opakovaly, zvlášť o svátcích. Někdy se mi zdálo, že přede mnou skrývá zapečetěné tajemství své hluboké nenávisti, kterou chová k tomuhle místu, hlavně když pronášela neproniknutelné věty jako: „Nemáš ponětí, co tam lidi